

BUITEN

26^E JAARGANG N^O. 44

ZATERDAG 29 OCTOBER 1932

Foto R. H. Herwig
LIMBURG OM DE GELEEN. DE ST. JANSKERK TE NIEUWSTADT (13DE-14DE EEUW,
WESTZIJDE MET TOREN 1928-'30)

BUITEN

Geïllustreerd Weekblad
aan het Buitenleven gewijd

Redactie: Mr. P. J. A. BOOT

INHOUD:

MOED, DOOR JOHN GALSWORTHY	BLZ. 518
IN HERFSTKLEUREN, DOOR P. E. W. KOK	BLZ. 519, 528
LIMBURG OM DE GELEEN (GEÏLL.), DOOR FRANS VAN GELDEREN—DE WITTE	BLZ. 517, 520—523
UIT DE WERELD DER ORCHIDEEËN (GEÏLL.), (II), DOOR A. J. VAN LAREN	BLZ. 524—525
HET NATIONALE KRUGER PARK (GEÏLL.), DOOR G. W. DEKKING	BLZ. 526—528
BERKEN IN DEN HERFST AAN DEN RAND VAN EEN BOSCHVIJVERTJE (ILL.)	BLZ. 528

*Men gelieve alle stukken voor Redactie en Administratie bestemd te zenden naar **Rokin 74-76, Amsterdam**. Bijdragen dienen vergezeld te gaan van postzegels voor eventuele terugzending.*

Overneming van den inhoud, ook bij gedeelten, verboden.

MOED

DOOR JOHN GALSWORTHY

IN dien tijd (zei Ferrand) was ik arm. Niet dat soort van armoede, dat het zonder middagmaal stelt, maar het soort, dat het zonder ontbijt, lunch en middagmaal stelt en zoo goed mogelijk in leven blijft op brood en tabak. Ik woonde in een van die vier-stuivers slaaphuizen in het Westminster kwartier. Drie, vijf, zeven bedden in 'n kamer; als je regelmatig betaalt, houd je je eigen bed; zoo niet, dan leggen ze er een ander in, die vast en zeker een herinnering aan zijn verblijf achterlaat. Het is geen vreemdelingen-kwartier; het zijn bijna allemaal Engelschen en dronkaards. Driekwart daarvan eet niet — kan niet eten; zij kunnen geen vast voedsel meer verdragen. Zij drinken en drinken altijd door. Zij zijn niet waard, dat je je geld aan ze verspilt — portier-openaars, krantenjongens, venters met vetters en wat je sandwich-mannen noemt; drie kwart van dien troep zoo verdierlijkt, dat er geen redden meer aan is. Wat kan je anders verwachten? Ze verdienen nooit meer dan net genoeg om niet te sterven; zij hebben tijd noch kracht om aan iets anders te denken. 's Avonds komen zij terug en vallen in slaap — en vast! Neen, ze eten nooit — alleen een hap brood, de rest is drank!

Er placht daar in dat huis een kleine Franschman te komen, met een geel gezicht, vol rimpeltjes om de oogen; toch nog niet oud, ongeveer dertig jaar. Maar zijn leven was moeilijk geweest; niemand komt in zulk soort van huizen, als hij een gemakkelijk leven heeft geleid; zeker geen Franschman; een Franschman gaat niet graag zijn land uit. Hij kwam om ons te scheren — rekende een stuiver; de meesten vergaten hem te betalen, zoodat hij feitelijk zowat drie voor een stuiver schoor. Hij bezocht nog meer zulke huizen — daar leefde hij van — ook hield hij er nog een winkeltje bij, maar hij verkocht nooit iets. Hij bezocht ook nog een uwer Openbare Instellingen; dat was niet zoo voordeelig, want daar gaven ze hem één stuiver voor tien maal scheren. Hij placht vaak tot mij te zeggen, zijn vermoeide vingers bewegend als gele stokjes: „Bah! Ik werk me dood! Om een stuiver te verdienen, geef ik vier stuiver uit. Maar wat moet ik doen? Men moet zich voeden om sterk genoeg te zijn om tien menschen te scheren voor een stuiver”. Hij was als een mier, die voortdurend rondloopt in zijn holletje, zonder andere kans dan om nog net in 't leven te blijven; en steeds bezielde door de hoop om genoeg te verdienen om naar Frankrijk terug te keeren en daar een zaakje te beginnen. Hij was feitelijk de eenige in dat konijnenhol — behalve een sandwich-man, die acteur geweest was en die heel verstandig praatte als hij niet dronken was —, die ooit nadacht. Hij hield van uitgaan en vooral van cabarets — ging er minstens twee keer per jaar heen en sprak er voortdurend over. Hij kwam altijd het laatst bij mij en schoor me langzaam.

„Zoo rust ik uit”, zei hij vaak. Voor mij was het ook een amusement, want het was zoo ver met me gekomen, dat ik soms in dagen geen mond open deed. Er zijn slechts enkele

menschen waar men eens mee kan praten; de rest lacht alleen maar; die houden je voor een buitenissig schepsel — iets dat eigenlijk in een kooi thuis hoort, of vastgeketend moet worden.

„Ja” placht de kleine man te zeggen „toen ik pas hier kwam, dacht ik, dat ik gauw terug zou gaan, maar nu ben ik daar niet zoo zeker van. Ik verlies langzamerhand mijn illusies. Geld heeft vleugels, maar naar mij vliegt 't niet. Ge-loof me, vriend, ik scheer mijn ziel weg in dat zoodje. En wat zijn die arme kerels ongelukkig; wat moeten zij lijden! De drank, zeg je! Ja, die redt ze, die schenkt ze nog eenig geluk. Jammer genoeg laat mijn gestel het niet toe — hier!” En dan wees hij op de plaats waar hij geen gestel had. „Ook jij, kameraad, schijnt geen geluk te hebben, maar je bent nog jong. Enfin, faut être philosophe — maar stel je eens voor, wat voor leven dat is in dit klimaat als je uit het Zuiden komt!”

Toen ik wegging, wat geschiedde zoodra ik niets meer had om naar den lommerd te brengen, gaf hij mij geld — in die huizen is er geen sprake van leenen: als iemand afstand doet van zijn geld, g e e f t hij het; en dan mag hij nog van geluk spreken als hij niet nog bestolen wordt op den koop toe. Er komen daar lui, die loeren op een behoorlijk paar laarzen, of een goede overjas, gebruik maken van hun waakzaamheid als de ander ligt te slapen. Waar gebrek heerscht, bestaat geen moraal meer — daar is een man van ijzer voor noodig en die lui zijn van stroo. Maar één goed ding wil ik van de laagstaande Engelschen zeggen — ze zijn niet bloed-dorstig, zooals de mindere Franschen en Italianen.

Welnu, ik kreeg een baantje als stoker op een stoomboot, reisde daarmee rond om vrachten te vervoeren en kwam zes maanden later terug. Den eersten ochtend zag ik den Franschman al. Het was scheer-dag; hij leek meer dan ooit op een mier, zooals hij met armen en beenen stond te werken; een beetje geler en misschien wat gerimpelder.

„Aha!” riep hij mij toe. „Daar ben je weer. Ik wist wel, dat je terug zoudt komen. Wacht tot ik met dat exemplaar klaar ben — ik heb je een heelen boel te vertellen”.

Wij gingen in de keuken, een groot vertrek met tafels om aan te eten — en gingen bij het vuur zitten. Het was Januari, maar zomer of winter, er brandt altijd een vuur in die keuken.

„Dus” zei hij, „ben je teruggekomen? Geen geluk? Enfin! Geduld maar! Een paar dagen zullen je op jouw leeftijd den dood niet aandoen. Wat 'n mist hier! Je ziet, ik ben er nog, maar mijn makker, Pigon, is dood. Je herinnert je hem wel — zoo'n groote man met zwart haar, die een winkel had hier in de straat. Aardige vent, een goed vriend van mij; en getrouwd. Knap wijf, zijn vrouw — wat afgetakeld, doordat ze kinderen had gekregen, maar van goede familie. Hij is plotseling overleden. Daar heb ik je nog wat van te vertellen....

Het was niet lang nadat je was weggegaan, op een mooien dag in October, toen ik juist gereed was met die typen hier en een kop koffie zat te drinken in den winkel, denkend aan dien armen Pigon — hij was juist drie dagen te voren gestorven — dat er p o m! op de deur geklopt wordt en daar staat Madame Pigon! Heel kalm — een vrouw die een goede opvoeding heeft genoten, en goed gevormd. Maar met bleeke wangen en met oogen — ach! zoo rood, de arme vrouw.

„Wel, Madame”, vroeg ik, „waarmee kan ik van dienst zijn?”

Het schijnt, dat de arme Pigon straatarm gestorven is; er was geen cent in den winkel. Hij lag eerst twee dagen in zijn graf en zij hadden al den deurwaarder in huis.

„Ah, Monsieur” zegt zij, „wat moet ik beginnen?”

„Wacht even, Madame”, zeg ik, zet mijn hoed op en draaf naar den winkel.

Wat een toestand! Twee deurwaarders, die hoog noodig geschoren moesten worden en overal, m a f o i, overal kinderen! Een meisje van tien, dat veel op haar moeder lijkt; twee jongetjes met broekjes aan en een met niets anders dan een hempje; en nog meer — twee héél kleine, die over den vloer rollen; en wat een vreeselijke herrie! — allemaal, behalve het meisje, huilend, alsof zij zich stuk zullen huilen. De deurwaarders wisten geen raad. Men had moeite om niet zelf mee te gaan huilen. Zeven! en daarbij heele kleintjes! Die arme Pigon, dat had ik nooit geweten!

De deurwaarders traden heel behoorlijk op.

„Enfin”, zei de grootste, „wij zullen u nog een dag geven om het geld bij elkaar te krijgen; mijn helper kan in den winkel blijven zoo lang — wij willen 't u niet moeilijk maken!”

Ik hielp Madame de kinderen stil te krijgen.

„Als ik het geld had” zei ik, „zou het te uwer beschikking staan, Madame — menschlievendheid moet in ieder recht-

geaard hart huizen; maar ik heb geen geld. Denkt u eens goed na of u geen vrienden hebt, die u kunnen helpen”.

„Monsieur” antwoordde zij, „die heb ik niet. Heb ik tijd gehad om vrienden te vinden — ik, met zeven kinderen?”

„Maar in Frankrijk, Madame?”

„Niet een, Monsieur. Ik heb ruzie gehad met mijn familie; en vergeet niet — het is nu zeven jaar sinds wij in Engeland kwamen en dat alleen, omdat niemand ons wou helpen. Mij leek het verkeerd, maar wat konden wij doen?”

„Houd goeden moed, Madame — vertrouwd op mij!”

Ik ging weg. Den heelen dag dacht ik er over na hoe kalm zij was — magnifiek! En steeds zei ik tot mezelf: „Kom, denk na! Er moet iets gebeuren!” Maar er kwam geen idee.

Den volgenden ochtend was het mijn dag om naar die sacré inrichting te gaan en ik ging op weg, piekerend wat ik in 's Hemels naam doen kon voor die arme vrouw; het was alsof de kleintjes mij bij de beenen hadden vastgepakt en mij remden. Ik kwam er laat aan en om den verloren tijd in te halen, schoor ik ze, zooals ik ze nog nooit geschoren had; een heete ochtend — ik zweette! Tien voor een stuiver! Tien voor een stuiver! Daaraan dacht ik en aan de arme vrouw. Ten slotte was ik klaar en ging zitten. Ik dacht: „Het is te erg! Waarom doe ik het? Het is dom! Je werkt je kapot voor niets!” En toen kreeg ik het idee! Ik liet mij naar den administrateur brengen.

„Monsieur”, zei ik, „ik kan hier onmogelijk langer komen”.

„Wat bedoelt u?” zei hij.

„Ik heb genoeg van uw „tien voor een stuiver” — ik ga vrouwen; ik kan mij de weelde niet meer permitteeren om hier te komen. Ik moet mij te veel afsloven voor dat geld”.

„Wat!” zegt hij, „u bent een gelukkig mensch als u zoo uw geld kunt wegsnijten!”

„Mijn geld wegsnijten! Pardon, Monsieur, maar ziet u mij eens aan” — ik had het nog steeds erg warm — „voor iederen struiver, dien ik krijg, verlies ik er drie, om nog niet eens te spreken van wat ik met heen en weer loopen aan mijn schoenen verslijt. Toen ik nog vrijgezel was, Monsieur, kon ik mij die weelde veroorloven; maar nu — ik moet er mee ophouden — ik heb de eer, Monsieur!”

Ik liet hem alleen en ging weg. Ik ging naar den winkel der Pigons. De deurwaarder was er nog — Pfu! Hij moet al dien tijd gerookt hebben.

„Ik kan ze niet veel uitstel meer geven” zei hij tot mij.

„Het komt er niet op aan” antwoordde ik; en ik klopte en ging de achterkamer in.

De kinderen speelden in een hoekje, terwijl het kleine meisje, een hartje van goud, op ze paste als een moeder; Madame zat aan de tafel met een paar ouwe, zwarte handschoenen aan. Mijn vriend, nooit heb ik zoo een gezicht gezien — kalm, maar zoo bleek, zoo vreeselijk moedeloos, zoo vertwijfeld. Men zou gedacht hebben, dat ze op haar dood wachtte. Het was erg — het was erg en dat met den winter voor de deur!

„Goeden morgen, Madame” zei ik. „Wat is er voor nieuws? Hebt u nog iets kunnen bereiken?”

„Neen, Monsieur. En u?”

„Neen!” En ik zie haar weer aan — een knappe vrouw; ah! een knappe vrouw!

„Maar” zei ik „ik heb vanmorgen een idee gekregen. Wat zoudt u er van denken als ik u ten huwelijk vroeg? Het zou nog altijd beter zijn dan niets”.

Zij keek mij met haar zwarte oogen aan en zei:

„Maar zeer gaarne, Monsieur!” en toen, kameraad, toen eerst weende ze.

De kleine Franschman zweeg en keek mij strak aan.

„H'm!” zei ik ten laatste „u hebt moed!”

Weer keek hij mij aan; er lag verstoordheid in zijn oogen alsof ik hem een averechtsch compliment had gemaakt.

„Vindt u?” zei hij ten slotte en ik zag, dat de gedachte hem niet los liet, alsof ik licht had geworpen op een duister, somber gevoel in zijn hart.

„Ja!” zei hij langzaam en er kwamen allerlei rimpels in zijn goedig, geel gezicht en iedere rimpel scheen het te verduisteren; „dat vreesde ik ook al toen ik het deed. Zeven kinderen!” Weer keek hij mij aan. „En sinds dien tijd! — somtijds — somtijds — wou ik wel eens —”; hij zweeg en barstte toen weer los: „Het leven is moeilijk! Wat kon ik anders doen? Ik had haar man gekend. Kon ik haar aan den honger prijs geven?”

In Herfstkleuren

DOOR P. E. W. KOK

DE zomer, die vooral dit jaar zooveel toeristen naar onze mooie streken bracht, naar bosschen en heide, naar typische dorpen en IJsselmeeroevers, ligt alweer ver achter ons. De gewone rust van herfst, winter en voorjaar is teruggekeerd op onze buiten het doorgaand verkeer vallende wegen. ☼ De heide heeft haar vale kleed weder aangetrokken, ploeg en eg zijn opnieuw over de akkers gegaan, de winterrogge begint zich te vertoonen met paars-rosse scheuten en alleen de velden met spurrie en knollen houden nog even wat frisch-groene zomerweelde vast. ☼ Nu nadert de tijd, dat de bosschen zich gaan o maken voor het kleurige herfstfeest. Ze willen zich stemmen op den hellen gloed, die in den laten middag bij herfstig stormweer tegen den westerhemel laait. Ze willen branden en vlammen met gouden toortsen en felroode vuren; — goud de berken en populieren, flakkerend rood de eiken en beuken. ☼ In vrije uren trekken we er op uit naar het heuvelend land van de Noorder Veluwe en naar de bosschen en lanen van Salland, waarachter wazig-blauw de hoogten van Lemele en Hellen-doorn rijzen. Vóór de doodsche rust van den winter over het land is gekomen, moeten we nog zooveel mogelijk mede-aanvoelen de eindspanning van Flora's levenskamp, moeten we medenemen naar huis haar laatste fleurige gaven, stevige twijgen, vol bontgekleurde bladeren, en takken, buigend onder den last van helroode en blauwzwarte bessen. ☼ Zonderen we de intact gebleven terreinen van de Legerplaats Oldebroek uit, dan is er wel al heel veel van dit wilde, rauwe land ontgonnen en door verbetering van waterafvoer bruikbaar gemaakt voor landbouw en veeteelt, maar er zijn toch nog groote uitgestrektheden, die een bijna ongerepte natuur hebben behouden. En telkens op deze tochten verwonderen we ons opnieuw, dat we weer plekjes ontdekken, rijk aan natuurschoon, waar we nimmer nog kwamen. Plekjes, waar eigenlijk alles er op wijst, dat alleen de buurtmensch en komen op den dagelijkschen gang naar hun werk. De boomen zijn er vrij in hun groei; de sterke, de snel wassende verdringt en doodt den zwakken en langzamen groeier. Dan slaat een stormnacht het dorre hout neer. En hier en daar en overal reiken verbleekte doode stammen en takstompen star omhoog uit het warrig bodemdek, uit een dichte mos- en bladlaag, uit een rimboe van adelaarsvaren, boschbes en lage struiken. ☼ Tot de mooiste terreinen van onze omzwervingen behooren de zandheuvelds, die men zien kan uit den trein op het traject Wezep-Nunspeet, heuvelds van fijn stuifzand, een enkele gekroond door een ouden, verwaaiden den, speelplaats in het schemeruur van de konijnenfamilies, die er haar holen hebben in de scheidingswallen van de aangrenzende bosschen. En verder behooren er toe het groote boschcomplex van de Dellen, de laatste glooiing van het heuvelend naar de richting Wapenvelde en beoosten Zwolle de bosschen van Vilsteren en het hier en daar nog behouden duinenlandschap langs de Vecht in de omgeving van Ommen. ☼ In den kleurigen herfsttijd lokken ons het meest de bosschen van gemengd hout, zooals men die vindt op het landgoed de Dellen en daaraan aansluitend te Tongeren en bij het dorpje Vilsteren. Daar staan nog de eeuwenoude eiken en beuken en een enkele linde, machtige woudreuzen, op zware zuilen torsend de geweldige kruinen, waarin de stormwind kan spoken en rumoeren, zoodat de doode takken kraken neertuimelen in het onderhoud. ☼ Totdat de eerste nachtvorsten komen, zijn er nu in volle frischheid de kersroode trossen bessen van de Geldersche roos, de donkere bessen van de vogelkers, de doornige takken vol bottels van de wilde rozen en in verborgen hoekjes de zoo juist opengesprongen zaaddoosjes van de rose en oranje gekleurde kardinaalsmuts. ☼ Op de door hakhout omsloten weiden, langs den wegberm, op de grintwegen zelfs kan men nu, vooral daar in Salland, tal van faisanten zien. Statige hanen in hun bonte vederpracht, die, weinig, schuw, maar toch omzichtig rondkijkend, met afgemeten passen voortstappen; troepjes hennen, die beducht voor een vermeend gevaar, in verwarring den leider van de familie volgen. Vlaamsche gaaien, wakend over het leven van hun boschvrienden, reppen zich schreeuwend over de boomkruinen en storten zich in het dichte hout, waar ze nog even op hun ruzie-toon blijven voortkrijschen.

(Slot op bladz. 528)

Foto R. H. Herwig

KASTEELTOREN MET VOORPOORT VAN HET IN VERVAL ZIJNDE KASTEEL SCHAESBERG

LIMBURG OM DE GELEEN

DOOR FRANS VAN GELDEREN-DE WITTE

LIMBURG ten Zuiden van Roermond is één van die streken van Nederland, waar men zich een beetje als in het buitenland gevoelt. Waardoor? Doordat Limburg het laatst deel is gaan uitmaken van hetgeen thans ons grondgebied is? Inderdaad heeft geen gewest staatkundig zooveel lotswisselingen ondergaan als Limburg, dat nu eens zus en dan weer zoo verdeeld werd, dat aan hertogen, koningen en keizers toebehoord heeft, en bij het uiteenvallen van den Duitschen Bond in 1866 hieronder ressorteerde. Dit was het geval sinds 1839, toen een deel van Luxemburg aan België kwam en dit verlies den D. Bond gecompenseerd moest worden door Limburg, overigens een formeele kwestie zonder daadwerkelijke beteekenis, terwijl bovendien de vestingen Venlo en Maastricht uitgezonderd waren. Wat eens het hertogdom Limburg vormde, dat dagteekent van omstreeks 1100, maakt thans deel uit van België, als onderdeel van de provincie Luik. Toen in 1815 beslist was, dat Limburg gedeeltelijk bij Nederland zou komen, was aanvankelijk het plan dat gebied „Provincie Maastricht” te betitelen. Op initiatief van den koning echter is de naam Limburg weer in eere hersteld. Toch zal het deze omstandigheid wel niet zijn, die ons daar dat buitenland-gevoel geeft, immers voor het tegenwoordige geslacht is Limburg een provincie van Nederland als elke andere. ☒ Wat dan wel? Kleedij misschien? Ach neen, juist in Limburg is er al heel weinig eigens aan dracht bewaard, bij Sittard nog, en langen tijd te Stein en verder kleedt men zich op de grens van Brabant op een met die van het Oosten dezer provincie overeenkomende wijze. Wel kennen de Limburgsche vrouwen de zgn. „plak”, een driehoekig gevouwen schouderdoek van zeer kleurige stof, vaak met franje, maar welke dracht kent een dergelijk kledingstuk niet, en sinds hoeveel jaren werkt ook niet de „mode” met shawls? ☒ Neen, het is de natuur en de aard der bewoners, die zoozeer verschillen van

die in overig Nederland. Heuvelig is er het landschap als geen ander in ons lage landje, en we vergelijken het dan ook graag met Eifel en Ardennen. Gastvrij, levendig, verbeeldingrijk en vroolijk zijn er de menschen, daarom wel de Italianen van Nederland geheeten. Het is het land der processies en bedevaarten, het land van optochten en verenigingsfeestjes, het land van sagen en legenden. Ook dit zal natuurlijk in den loop der tijden veranderen, ja hèeft dat de laatste twintig jaren reeds sterk gedaan. De moderne transportmiddelen heffen elke isolatie op en brengen alom nivelleering, waarbij hier nog komt de in dit opzicht fnuikende werking der kolen-industrie. Veel overgeleverde verhalen, die nog onder de oude inheemsche bevolking leefden, zijn opgeteekend en verzameld, en blijven aldus tenminste bewaard. Ook zijn er verenigingen opgericht om te redden, wat er nog te redden valt, en zoo mogelijk tot nieuw leven op te wekken, o.a. de Ver. tot instandhouding en bevordering der Limburgsche dialecten en folklore V.E.L.D.E.K.E., door enthousiaste voorstanders wordt er dialect geschreven en gesproken, er is een Prov. Geschied- en Oudheidkundige Vereeniging te Roermond en in de serie Oude Vaderlandsche Rechtsbronnen vinden we van rijksarchivaris Habets Limburgsche Wijsdommen, Dorpscosten en Gewoonten. De zorg voor het dialect, somtijds vervalende tot blinde vereering, is den laatsten tijd algemeen in zwang, en al gauw zullen geen twee Nederlanders elkaar meer kunnen verstaan! Dr. v. Ginneken onderscheidt in zijn boek „de Sociologische Structuur der Nederlandsche Taal” in het Limburgsch-Frankisch weer vijf onderafdeelingen, waarvan er vier in ons land vallen. Het Oost-Limburgsch, dat in de omgeving van Heerlen en Sittard gesproken wordt, is voor ons nu van belang. Dat dialect verschilt aardig wat van het algemeen Nederlandsch. Ik citeer hier als voorbeeld de verwoeging van hebben in het Sittardsche: ich hub, doe hubs,

Foto R. H. Herwig

DE SLOTGRACHT VAN KASTEEL WIJNANDSRAEDE

hè hèt, veer hubbe, geer hubt, ze hubbe; hau, hoasz, hau, haue, hoat, hauë. Algemeene verschilpunten zijn het muzikaal accent van sommige sylben, de anticipeerende assimilatie (waardoor een Maastrichtenaar zegt 'blevde' voor ons 'blafte') en het aannemen van een s of t door conjuncties en relatieven, als het werkwoord in den tweeden persoon staat, b.v. wies doe wills, wiet ier begint. Zooals men ziet, een sterk afwijkend dialect! Door H. Welters is samengesteld een boek „Limburgsche Legendes, Sagen, Sprookjes en Volksverhalen”, waaraan toegevoegd een deeltje „Feesten, Zeden, Gebruiken en Spreekwoorden in Limburg”, die beiden een schat van gegevens bevatten voor wie het oude romantische Limburgsche volkskarakter wil leeren kennen. ☒ Van de oude gebruiken is het uitroepen van een Meilief één der weinige, die nog in zwang zijn. Bij voorkeur kiezen de jongelui daar den nacht voor uit, maar dat verschilt plaatselijk, evenals de datum. Soms wordt alleen een Meikoningin uitgeroepen, veelal ook wordt elke jongeling voor een jaar aan zijn lief geholpen, doordat de meisjes bij opbod worden toegewezen. ☒ Uit de legendes en sagen, zooals die ook o.a. door Marie Koenen en Felix Rutten bewerkt zijn, spreekt een mooi, naief Godsvertrouwen, zooals we ook ontmoeten in Middeleeuwsche sproken. De geloovige vindt er ten slotte zijn belooning, niet in materialistisch geluk, maar in het bereiken van zijn zieleheil. Een zelfden indruk geven ons de kleine kapelletjes en heiligenbeelden langs de stille wegen en weggetjes, en onwillekeurig verzucht men: hoe lang nog? Misschien staat hier een ander jaar een blok mijnwerkers-woningen of een 'riante' forensen-wijk, beide in het landschap even verfoeilijk. En de dorpjes waren — en zijn het deels nog — zoo stil en van een eigen charme, voor den stadschen Hollander een rust voor zijn opgejaagde ziel en moegewerkten geest. Zoo bijvoorbeeld Nieuwstadt, een oud dorpje, dat oorspronkelijk Elzene heette — en in zijn wapen dan ook elzen, en meerkollen, voert — maar in de 13de eeuw met het stadsrecht een nieuwen naam kreeg van den graaf van Gelder, tot wiens gebied het behoorde. In de omgeving is er voor natuur-liefhebbers met een eenigszins geschoold oog voor plant en dier

nog heel wat te genieten. In het algemeen is dat in geheel Z. Limburg het geval. Het orgaan van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg is voor den belangstellende dan ook buitengemeen interessant. Aardig ook voor wie volslagen leek is op dat gebied, is het Prov. Museum van Nat. Historie, dat sinds 1912 te Maastricht in een oud klooster gevestigd is, en

Foto R. H. Herwig

DE ST. STEPHANUSKERK TE WIJNANDSRAEDE (1750)

waaraan annex is een botanische tuin, waar men alle planten uit Zuid-Limburg aantreft. Ook Wynandsraede noem ik als zoo'n dorpje, dat zijn oude lieflijke aspect bewaard heeft. Het kasteel, „Het Hoes” genaamd, ligt midden in het dorp vlak bij de kerk. Het dateert uit ± 1560 en werd tegen het einde der 18de eeuw uitgebreid. Rond 1900 herbergde het een

50-tal jaren Duitsche Jezuiten, later diende het den burgemeester tot woning. Van een verrassende schoonheid is het gezicht over 't water met het statig geboomte. Over Vaesrade wil ik de woorden aanhalen, waarmee Dr. Rutten zijn idyllische ligging teekent, aldus, dat het „langs de snelle helling duikelt en zijn kerkje gezet heeft op den hoogen heuvel, waarvan 't zijn huizensliert laat glijden naar de laagte”.

Maar al zijn er dus nog zulke lieflijke dorpjes en bekoorlijke plekjes, het is niet meer wat het geweest is. De kolonijnen in Zuid-Limburg hebben in deze opzichten veel op hun geweten. De bevolking ging er met reuzen-sprongen in aantal vooruit, er werd schielijk en veel gebouwd, er kwamen vreemde elementen binnen, die niet altijd „erstklassig” waren, en het leven leidde tot een haastig graaien naar wat de moderne tijd denzulken geven kan zonder eenig tegenwicht. De zeer groote en snelle ontwikkeling van de mijnindustrie is door den Wereldoorlog veroorzaakt. Toen het buitenland ons in den steek liet, kwam het er op aan op eigen beenen te kunnen staan. De productie werd snel zeer hoog

opgevoerd en van dien tijd dagteekent ook de bruinkool-ontginning. Daarom, wie nog genieten wil van de Geleen, ga, vóór het te laat is. Het Geuldal heeft van ouds meer in de gunst gestaan bij toeristen, maar toch doet dat der Geleen in natuurschoon niet onder: de Geulstreek echter heeft zich meer op den bezoeker ingericht. Waar het zulke kleine afstanden betreft, zelfs voor wie te voet gaat — wat voor dit land de passende manier is —, doet het beste met de Geleen te beginnen en vandaar naar het Zuiden te gaan. De mooiste

tijd is, als het koren rijpend te velde staat. Heerlijk-schoon is dan het heuvelige landschap, een verrukkelijke afwisseling voor wie gewend is aan den verren blik over het vlakke polderland. En al is het in dien tijd wat warm, het uitzicht op de golvende velden vergoedt dat ruimschoots. Zelfs moet men er rekening mee houden, dat, evenals in echt bergland,

een kleine vergissing in de route een geheel andere richting uit kan voeren, en waar men in het vlakke land met een omdwalinkje van een kwartier weer op het rechte spoor komt, het hier gauw een uur kost, heuvel op, heuvel af! Maar zelfs zoo iets weet men in dit mooie land goedgehumeurd te ondergaan. Men hoede zich echter tijdens den

marsch voor de verleiding van een glas Lambiek of Maas-trichtsch, een verleiding, die men tot in de kleinste gehuchten bereid vindt! Ga ook, vóór zij geheel verdwenen is, naar de Brunsummerheide, die eens een paradijs was voor wie van eenzaam natuurschoon houdt, en voor de botanici: allerlei zeldzaams werd hier aangetroffen. Nu echter valt zij haar

industrielen bodemrijkdom ten offer. Hier verrijst de 180 M. hoge Heksenberg, die wonderlijk zuiver den vorm van een afgeknotten kegel vertoont. Hij zou de tombe zijn der aldaar door Romeinenhand gevallen Hessen, en de beek, die hier in de heil ontspringt, draagt nog altijd den naam van „Roode Beek”. Maar later heette het, dat de heksenopdien heuvel haar rendez-vous hebben, er

elkaar haar schanddaden vertellen en lugubere feestelijkheden bedrijven. Een dergelijke uitgestrekte heil was ook het aangezezen terrein voor rooversbenden, zocals er in de 18de eeuw het door 't steeds wisselende gezag zwakke Limburg onveilig maakten. Toen zij met hun georganiseerde aanvallen de streek waarlijk teisterden, werd nog slechts de doodstraf op hen toegepast. De roman van Ecrevisse, „De Bokkenrijders”, handelt over de gelijknamige bende. — Van denzelfden schrijver spelen nog verscheidene werken

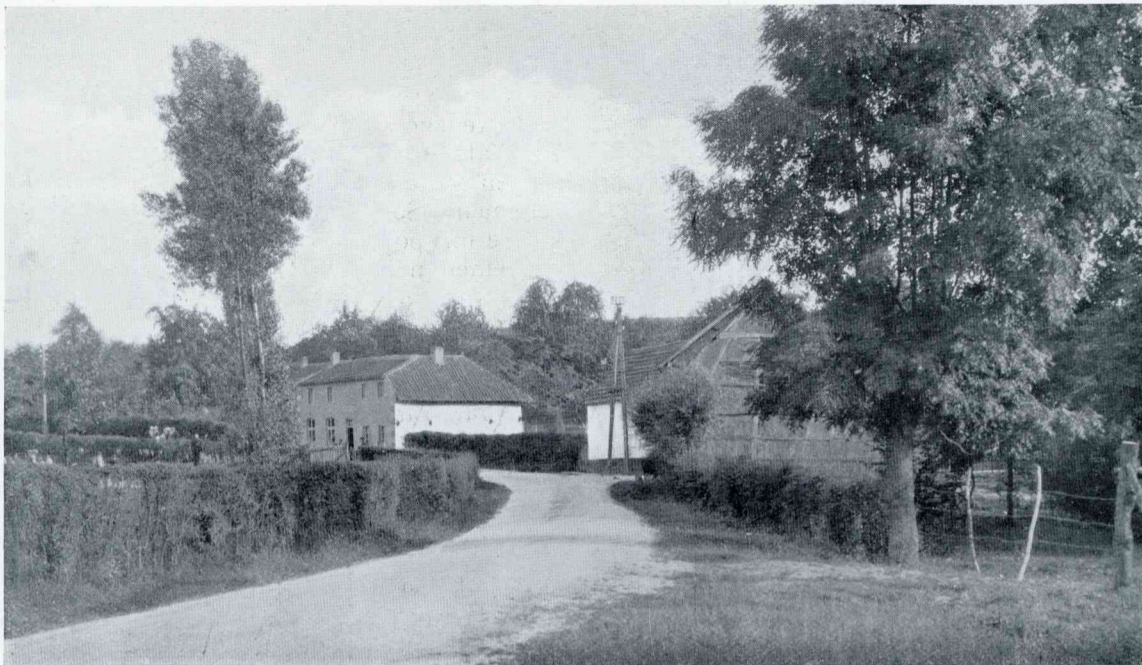

Foto R. H. Herwig.

LIMBURG OM DE GELEEN. TUSSCHEN VAESRADE EN HOENSBROEK

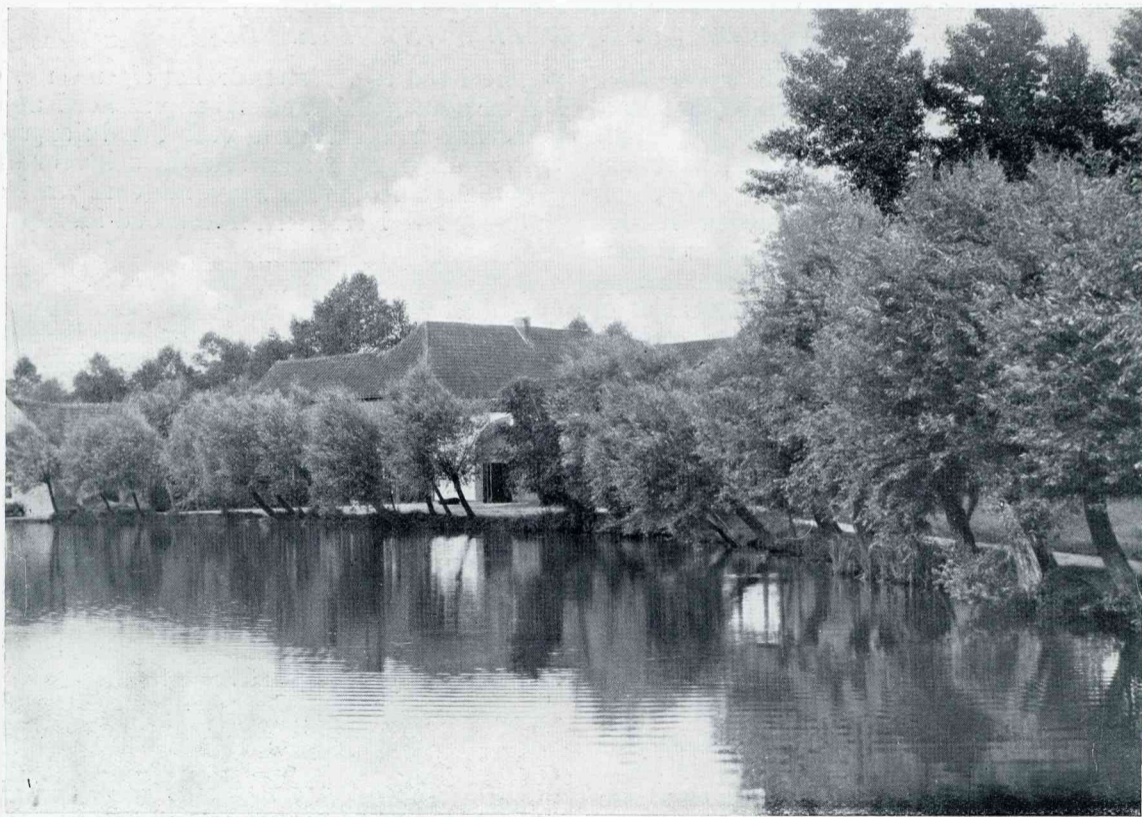

Foto R. H. Herwig.

AAN DE SLOTGRACHT VAN KASTEEL WIJNANDSRAEDE

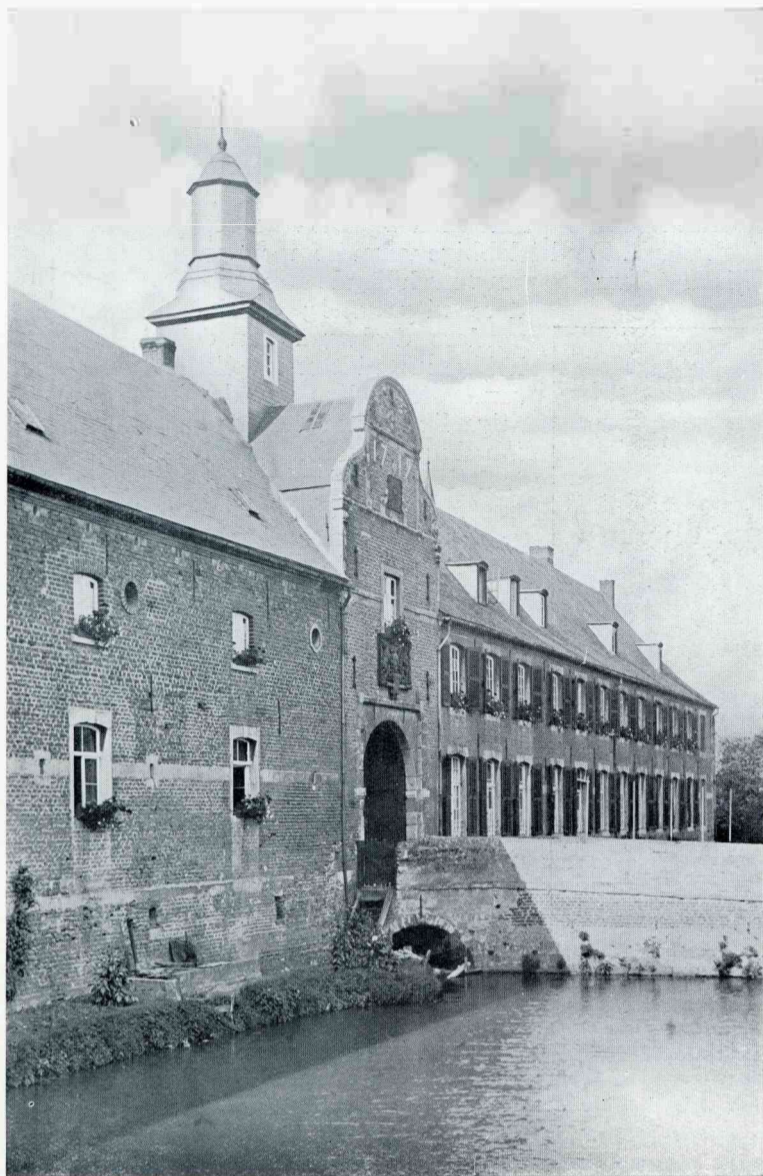

Foto R. H. Herwig

LIMBURG OM DE GELEEN. VOORZIJDE VAN HET KASTEEL WIJNANDSRAEDE

in Limburg, zijn geboorteland, waarvan ik noem: „De Vadermoeder van Stein”, en „het Meilief van Geleen”. — Op den Heksenberg in 't rond ziende, ontwaren we o.a. het oude slot Schaesberg, dat bedenkelijk vervalt. 't Moet één der mooiste en rijkste kasteelen geweest zijn uit deze streken. Het dateert uit de 16de eeuw en is in de 17de misschien herbouwd door Joh. Fred. van Schaesberg, in handen van welke familie de heerlijkheid nog is. Bij de bekende Spaansche partage, een uitvloeisel van den vrede van Munster, waarbij de oplossing van eenige grenskwesties na den 80-jarigen oorlog aan een speciale commissie was opgedragen, de Chambre mi-partie, kwam een deel van Limburg aan Spanje, en in de definitieve regeling komen we den naam Schaesberg nog in speciaal verband tegen. In de Publications de la Société historique et archéologique, dl. 47, geven Mr. de Wit en Habets den tekst van het verdeelingstractaat van 1661, waaruit ik het volgende citeer: „Namentlyck, dat hoogst-ghemelten Heer Coningh in vollen vryen eygendom, superioriteyt ende souverainiteyt sal hebben, houden en bezitten eeuwiglyck ende erfelyck, voor hem, en syne Naekomelingen, uyt den voorsz. Lande van Valckenborgh, de Heerlyckheden ende Dorpen . . .”. „Voor behoudens dat den ordinarisen wech van Heerle, loopende midden door de Jurisdictie ende over het Territoir van de voorsz. Heerlyckheit van Schaesbergh, gheextendeert ter breete van een roede lants van wederzyden, buyten den voorsz. Wech (soo ende daer den selven jegenwoordigh loopt) sonder eenige reserve, ende buyten alle bedenckelycke bekommelingen, servituten ofte belastingen, met volkomen recht van eygendom, superioriteyt en souverainiteyt, sal blyven aen meer hochghemelde Heeren Staten Generael”. ☒ Ondanks zijn vervallen toestand geeft het slot Schaesberg nog een goeden indruk van den ouden Z. Limburgschen bouwtrant van kasteelen en hoeven. (Alleen de ophaalbrug over de tegenwoordig bijna dichtgegroeide gracht is vervangen door een vaste). Die bouworde was gebaseerd

op die der Romeinsche „villae” (boerderijen), wèl een bewijs voor den grooten invloed der Romeinsche nederzettingen aldaar. Waarschijnlijk liepen door Zuid-Limburg de groote verkeerswegen der Romeinen: Lyon-Parijs-Tongeren-Keulen, Tongeren-Nijmegen, Valkenburg-Xanten, Maastricht-Aken. Er zijn van die villae opgegraven en modellen ervan zijn te bezichtigen in het Museum van Oudheden te Maastricht. Dr. Holwerda zegt ervan: „Steeds is het een groote vierkante open hof geweest, rondom welken zoewel woongebouwen als stal en schuren aangelegd waren, openend op dien hof, en aan de buitenzijde van het gebouw vrijwel geheel door een blinden muur afgesloten. De hof was door een groote poort toegankelijk en werd voor het grootste gedeelte door de mestvaalt ingenomen”. Soms was er, evenals bij oude kloosters, naast de groote inrijpoort nog een kleine voor dagelijksch gebruik. De Romeinen maakten blijkens de opgravingen ook reeds gebruik van mergelsteen en hebben dus blijkbaar mergelgroeven ontgonnen. Mergel is het bezinksel van schaaldiertjes, hoofdzakelijk foraminiferen, in een praehistorische zee, en komt voor in een laag van 40 tot 100 meter in de Zuidelijke punt van Limburg, ongeveer tusschen Geul en Maas. Vele vroegere kasteelen zijn later als klooster in gebruik genomen, wat ze behoed heeft voor verval. ☒ In het Oudheidkundig Museum te Maastricht zijn nog meer resten te zien der Romeinsche bewoning van Z. Limburg in de eerste eeuwen na Chr. ☒ Wie op zijn tochten door dit land ook iets zien wil van de kolen-industrie, sla de echte mijndorpen over, daar zij meest slechts een troosteloczen aanblik bieden, maar ga naar Heerlen en rijd vandaar door het kolengebied om die plaats heen. Gelukt het niet een groote mijn te bezichtigen, men zij niet al te zeer teleurgesteld en hale zijn scha te Valkenburg in. Daar heeft men in de Modelkolenmijn het bedrijf tot in finesses geïmiteerd en kan men alles tot in details bezichtigen.

Foto R. H. Herwig

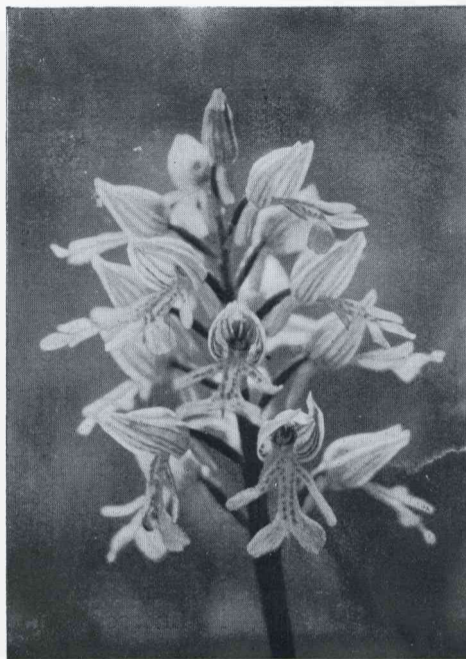
INGANGSPOORT VAN HET KASTEEL WIJNANDSRAEDE
(± 1560, GEWIJZIGD 1719)

UIT DE WERELD DER ORCHIDEEËN

DOOR A. J. VAN LAREN

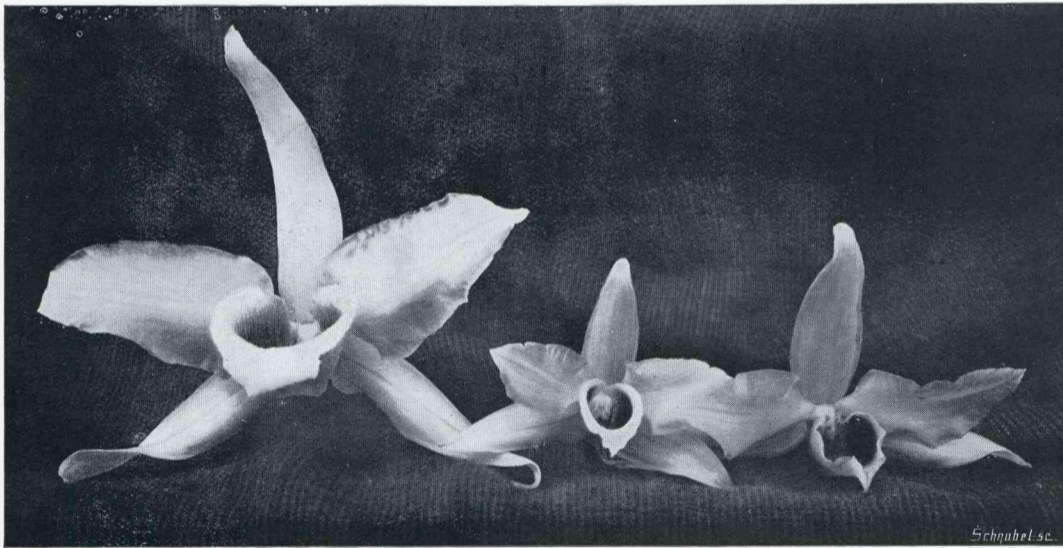
ER zijn maar weinig plantenfamilies, in welke zoo groote verscheidenheid van bloemvormen bestaat, als bij de Orchideeën. Om deze goed te kunnen begrijpen, moeten we den fundamenteelen bouw der Orchideeënbloemen kennen. R. Schlechter geeft in zijn mooie boek „die Orchideen”, daarvan een uitvoerige uiteenzetting en we willen de hoofdzaken daarvan aan een bespreking onderwerpen. We moeten ons het bloemdiagram der Orchideeën voorstellen als te bestaan uit vijf, in oorsprong drietallige, kransen van bloemdeelen. De eerste krans wordt gevormd door de „sepalen” of „buitenste bloemdekbladen”, de tweede door de „petalen” of „binnenste bloemdekbladen”, waartoe ook het labellum of de lip behoort; daarop volgen twee, niet volkomen ontwikkelde meeldraadkransen, terwijl de vijfde krans wordt gevormd door drie vergroeide vruchtbladen. Het diagram zou zich aldus niet van dat der Liliifloren onderscheiden, als het regelmatig tot ontwikkeling zou worden gebracht. De vervormingen, welke in de verschillende kransen voorkomen, zijn echter zóó ingrijpend, dat men bij de beschouwing der bloemen nauwelijks op de gedachte komt, in de Orchideeën nog verwanten der Liliifloren voor zich te hebben; de nauw verwante Arpotasiaceae met hare regelmatige meeldradenkransen schijnen wel de schakel, die de Orchideeën met de Liliifloren en misschien speciaal met de Amaryllidaceae verbindt. De sepalen zijn meestal tamelijk regelmatig gevormd, maar vaak komt vergroeiing der zijdelingsche sepalen voor tot één, breeder, bloemdekblad; gewelfde of zakvormige uitgroeiingen aan den voet zijn niet zeldzaam. Het middelste sepalum is vaak helmvormig; soms, zooals bij *Disa*, van een spoor voorzien. Terwijl de zij-petalen steeds min of meer scheef zijn, is het middelste altijd symmetrisch, d.w.z. overlangs in twee gelijke deelen te scheiden. Het verschil in grootte tusschen de middelste en de zijdelingsche sepalen is niet zelden zeer opvallend. Soms zijn de zij-petalen kleiner, vaak echter niet onbelangrijk groter dan het middelste. Zelden heeft vergroeiing van alle drie sepalen plaats, zooals bij de *Masdevallia*'s het geval is. De tweede krans, bestaande uit de petalen en het labellum, is aan sterkere veranderingen onderhevig. Bij vele typen der *Bulbophyllinae* (*Bulbophyllum*, *Cirrhopetalum* e.a. geslachten) zijn de petalen zeer sterk gereduceerd en van merkwaardige aanhangsels voorzien. Bij vele groepen zijn zij belangrijk kleiner dan de sepalen, bij andere den sepalen zeer gelijk en ten slotte niet zelden ook belangrijk langer en grooter, zooals bijv. bij eenige *Dendrobium*soorten, bij welke zij soms ook kurketrekkervormig gedraaid kunnen zijn. De lip is een onderdeel van het bloemdek der Orchideeën, 't welk aan grootere vormveranderingen onderworpen is dan welk ander bloemdekblad ook. De eenvoudigste vorm vinden wij o.a. bij *Thelymitra*, waar de

lip meestal als een gewoon ovaal bloemblad wordt ontwikkeld, waardoor de bloem een opvallend regelmatig voorkomen erlangt als van een *Ixia*; andere zeer eenvoudige labellumvormen vindt men bij *Disa* en eenige andere geslachten. De drielobbighe vorm komt zeer vaak voor, dikwijls met kammen van verschillende samenstelling of met andere uitgroeisels; daarbij kunnen nog verdere deelingen aan den rand plaats hebben; zoodat een volledige reeks valt samen te stellen van de simpele lijnvormige lip tot het sterk en diep ingesnedden labellum van *Disa barbata*. Gewoonlijk is de lip min of meer hol, vooral aan den voet, en daar niet zelden tot een korten zak of een meer of minder lange spoor uitgegroeid, die o.a. bij *Angraecum sesquipedale* een ongewone lengte bereiken kan. In andere gevallen is het labellum weer zeer lang van nagel, zooals bij *Disa Charpentieriana* en *D. spathulata*, bij andere Orchideeën weder korter en minder opvallend van vorm, gelijk bij vele *Dendrobium*soorten. Opmerkelijk zijn ook de vormen, wier labellum beweeglijk is en bij de geringste beroering der bloem heen en weder beweegt, zooals o.a. bij *Bulbophyllum*, *Anguloa* e.a. Een schoen- of pantoffelachtige gestalte vertoont de lip bij de *Cypripedilinae*, terwijl zij zich bij vele *Sarcantchinae* (*Saccolabium*, *Angraecum* e.a.) als een eenvoudige zak voordoet. Maar, de vormenrijkdom is daarmee niet uitgeput; wij

BLOEMTROS VAN *ORCHIS MILITARIS* OF *SOLDAATJE*

kunnen bij de *Gongorinae* (*Peristeria*, *Coryanthes*, *Neomorea*, *Houlletia*, *Gongora*, *Stanhopea*), bij de *Catasetinae* (*Catasetum*, *Cycnoches*) en bij de *Sarcantchinae* (zie vorig art.) zulke ingewikkeld samengestelde labella aanwijzen, dat het den leek practisch onmogelijk is, ze goed te verklaren; daar komen scheidingen voor in de verschillende onderdeelen, bij

DRIE BLOEMVORMEN VAN *DENDROBIUM SUPERBUM*

andere bezit de lip de opmerkelijkste uitgroeisels, deels in den vorm van lamellen, of hoornen, deels van hamer- of kruisvormige aanhangsels of van andere grillige gestalten. Niet te vergeten ook diè merkwaardige typen, welke gevoelige labella bezitten, o.a. *Drakaea*, *Calectana* en *Pterostylus*, die bij de geringste beroering tegen het zuiltje slaan. Dit zuiltje (columna) is het belangrijkste deel der Orchideeënbloem, hetwelk, uit de drie binnenste, vergroeide, kransen bestaat. Hier moeten we twee typen streng gescheiden houden, t.w. het type der *Diandrae* of Tweehelmige soorten (met twee meeldraden), en het type der *Monandrae* of Eenhelmige soorten (met één meeldraad). Bij de eerste ontwikkelt zich het stuifmeelblad van de buitenste krans, dat tegenover het middelste sepalum staat, tot een groot, schildvormig staminodium (onvolkomen meeldraad), terwijl sporen der beide andere meeldraden op het zuiltje niet aan te toonen zijn. Van de binnenste krans zijn de beide, aan de petalen tegenoverstaande, stuifmeelbladen normaal ontwikkeld en vruchtbaar, het tegenover de lip staande stuifmeelblad echter is, evenals de beide zijdelingsche der buitenste krans, volkomen verdwenen. De binnenste krans is,

andere bezit de lip de opmerkelijkste uitgroeisels, deels in den vorm van lamellen, of hoornen, deels van hamer- of kruisvormige aanhangsels of van andere grillige gestalten. Niet te vergeten ook diè merkwaardige typen, welke gevoelige labella bezitten, o.a. *Drakaea*, *Calectana* en *Pterostylus*, die bij de geringste beroering tegen het zuiltje slaan. Dit zuiltje (columna) is het belangrijkste deel der Orchideeënbloem, hetwelk, uit de drie binnenste, vergroeide, kransen bestaat. Hier moeten we twee typen streng gescheiden houden, t.w. het type der *Diandrae* of Tweehelmige soorten (met twee meeldraden), en het type der *Monandrae* of Eenhelmige soorten (met één meeldraad). Bij de eerste ontwikkelt zich het stuifmeelblad van de buitenste krans, dat tegenover het middelste sepalum staat, tot een groot, schildvormig staminodium (onvolkomen meeldraad), terwijl sporen der beide andere meeldraden op het zuiltje niet aan te toonen zijn. Van de binnenste krans zijn de beide, aan de petalen tegenoverstaande, stuifmeelbladen normaal ontwikkeld en vruchtbaar, het tegenover de lip staande stuifmeelblad echter is, evenals de beide zijdelingsche der buitenste krans, volkomen verdwenen. De binnenste krans is,

BLOEMEN VAN *CYPRIPEDIUM CALCEOLUS* OF
VENUSSCHOENTJE

wijl het vruchtbeginsel bij alle Orchideeën, evenals bij de meeste Amaryllidaceae, onderstandig is, aan het zuiltje slechts in den vorm van den driedeeligen stempel kenbaar, het korte zuiltje is knievormig gebogen, ☼ Wezenlijk anders is de vorm van het zuiltje der Monandrae. Bij deze is het tegenover het middelste sepalum staande stuifmeelblad der buitenste krans, vruchtbaar, de beide andere zijn, als bij de Dinandrae, geheel verdwenen. Van de binnenkrans zijn de beide tegenover de petalen staande stuifmeelbladen meestal als grootere of kleinere, meest in vorm verschillende staminodiën aan te toonen, dikwijls echter ook geheel verdwenen, evenals steeds het tegenover de lip staande stuifmeelblad. Van het vruchtblad zijn slechts de zijlobben vruchtbaar, terwijl de achterlobben, d.w.z. die, welke tegenover het middelste sepalum staan, tot een rostellum omgevormd zijn. ☼ De vorm van het zuiltje kan ook zeer uiteenloopen. Vaak is het sterk verkort, maar even dikwijls ook belangrijk verlengd. Men onderscheidt daarnaar de afdeeling der Basitonae met o.a. de geslachten Ophrys, Serapias, Himantoglossum, Anacamptis, Orchis, Platanthera, Gymnadenia, Habenaria, Disa, enz., tegenover de afdeeling der Acrotonae, welke weer gesplitst wordt in twee onderafdeelingen, n.l. de Polychondraceae, met o.a. de geslachten Neottia, Listera, Epipactis, Cephalanthera, Bletilla, Goodyera, Macodes, Haemaria, Anoectochilus, Vanilla, Sobralia, enz.; en de onderafdeeling der Kerosphaerae met o.a. de geslachten Coelogyne, Dendrobium, Masdevallia, Restrepia, Arpophyllum, Epidendrum, Cattleya, Laelia, Schomburgkia, Brassavola, Sophronitis, Gongora, Stanhopea, Coryanthes, Anguloa, Lycaste, Bifrenaria, Zygopetalum, Scuticaria, Maxillaria, Ornithidium, Cochlioda, Trichopilia, Odontoglossum, Miltonia, Ada, Brassia, Oncidium, Phalaenopsis, Aerides, Vanda, Renanthera, Saccolabium, Angraecum, enz. enz. ☼ Het als rostellum aangeduide deel van het zuiltje, welke over den bovensten stempelrand zich verheft, dient om de polliniën (stuifmeelklompjes) van den stempel te scheiden, daar deze anders op dezen zouden neêrvallen, waardoor dan zelfbevruchting zou moeten plaats hebben. Tegelijk heeft echter het rostellum ten doel, de kleefstof en de steeltjes der polliniën te bergen, welke zich daarvan eerst in het tamelijk rijpe knopstadium als fijne huidvliesjes losmaken. Overeenkomstig zijn functie is het rostellum een dwarswand, welke den stempel van de meeldraad scheidt. ☼ De meeldraad is steeds tweekleppig, maar niet zelden bevinden zich binnenin nog verdere vakverdeelingen, waarbij elk vakje in twee, drie of vier hokjes verdeeld is, die elk een pollinium of stuifmeelklompje bevatten, welke, zeldzamer, vereenigd zijn. ☼ Voor de kweekers hebben de polliniën (stuifmeelklompjes) der Orchideeën voor het kruisen van soorten en variëteiten, dat soms zich zelfs uitstrekt tot verschillende geslachten, allengs zeer groote beteekenis verkregen, wat o.a. wel daaruit blijkt, dat op tentoonstellingen deze wel eens uit

de bloemen van bijzonder kostbare soorten, variëteiten of hybriden door onbevoegden bleken weggenomen te zijn. ☼ De eerste Orchideehybride werd door Dean Herbert in 1847 verkregen uit een kruising van een Orchis en een Ophrysoort, terwijl Dominy en Seden, twee toenmaals zeer op den voorgrond tredende Orchideologen, in 1852 met succes de eerste kruising tusschen tropische Orchideeën bewerkstelligden en wel tusschen *Calanthe musica* en *C. furcata*; welke vier jaar later tot bloei kwam. In 1859 waren er reeds bloeiende *Cattleya*-hybriden en in 1863 volgde de verschijning van de eerste geslachtshybride tusschen *Laelia* en *Cattleya*; zes jaar later was er de eerste *Cypripedium*hybride, en sedert is de stroom van hybriden in verschillende richting steeds grooter en omvangrijker geworden. ☼ Naar bouw en samenstelling der polliniën (stuifmeelklompjes) laten zich de meeste Orchideeën d.w.z. die uit de afdeeling der Acrotonae (zie boven) in twee groepen splitsen, n.l. in de Polychondreae met korrelige, en de Kerosphaerae met wasachtige, aaneengekitte polliniën. ☼ Bij de Polychondreae (zie boven) worden in de meeldraden twee tot vier polliniën gevormd, welke óf dadelijk aan een rond- of lancetvormig kleefschijfje zitten, óf door een steeltje daarmede verbonden zijn. In zeldzamer gevallen ontbreekt dit kleefschijfje evenals het steeltje. ☼ Bij de soorten der Kerosphaerae (zie boven) doen deze polliniën zich voor als wasachtige, gladde lichaampjes, wier bestanddeelen onderling aaneengekit zijn. Haar aantal schommelt tusschen twee en acht, al naar gelang de meeldraadvakjes. We kennen kogelige, eivormige, peervormige, ellipsvormige en ook bijkans lijn en schijfvormige polliniën. Lindley heeft, op grond van de geschapenheid der polliniën de soorten dezer onderafdeeling nog weer gesplitst in drie groepen, waaruit de ontwikkeling dezer kleine maar belangrijke organen nog weer nader te onderkennen is. (Wordt vervolgd)

CATTELEYA MUNITIA

HET NATIONALE KRUGER PARK

DOOR G. W. DEKKING

HOOG in het Noorden en wel in het Noord-Oostelijke deel van Transvaal ligt het Nationale Kruger Park. Zoals de naam reeds doet vermoeden, is het Oom Paul geweest, die aan het tot stand komen dezer

„game reserve” den stoot heeft gegeven. Den 26en Maart 1898 werd dit gedeelte van Transvaal tot natuurreservaat verklaard. Het doel was om verschillende diersoorten, zooals de witte en zwarte rhinoceros, de olifant en eland, die zoo goed als uitgeroeid waren, en diersoorten, die met uitroeiing bedreigd werden, zooals de buffel, de koedoe en de bastaardgembok, voor totale uitroeiing te bewaren. Met heel wat moeilijkheden — de Boerenoorlog, ont-eigeningskwes-ties,

de runderpest, de Wereldoorlog — heeft men te kampen gehad om dit groote nationale bezit van het Zuid-Afrikaansche volk te brengen in den staat, waarin het zich tegenwoordig bevindt. Het Nationale Kruger Park, dat een romantische landstreek van bosschen en „kopjes”, van riet-omzoomde rivieren en wilde ravijnen, van ongeleerde en ongeletterde Kaffers is, waarin olifanten, giraffen, antilopen, leeuwen, kortom al die snel verdwijnende dieren leven, die voor honderd jaar Zuid-Afrika bevolkten, strekt zich van Komalipoort in het Zuiden langs de grens van Portugeesch Oost-Afrika uit tot waar in het Noorden Rhodesia, de Unie en Portugeesch Oost-Afrika elkaar bij den Limpopo ontmoeten. De afstand Noord-Zuid bedraagt ongeveer 220 mijl, en van West naar Oost 40 mijl. De totale oppervlakte van het park is ongeveer 8000 vierkante mijlen —

iets kleiner dan Nederland. Het park is verdeeld in zeven secties. Iedere sectie wordt beheerd door een hoofdopzichter en zijn staf, uit blanken en zwarten bestaande. Al het mogelijke is gedaan om het den toerist in het park zoo aangenaam mogelijk te maken. Er zijn over een lengte van \pm 500 mijl wegen voor auto's aangelegd; rustkampen bevinden zich op verschillende plekken; gidsen kunt ge krijgen, ponten brengen u en uw wagen, waar geen brug is, over de rivieren, die het park doorsnijden. De trein van Johannesburg naar Komalipoort rijdt een kleine zestig mijl dwars door het park, zoodat de reiziger er een idee van

krijgt en, als het geluk hem gunstig is, ook enkele wilde dieren ziet. De allerbeste methode om het park te door-kruisen is die per auto. Gezien de groote uitgestrektheid is het ook vrijwel de eenige. De tijd, waarop het park voor

toeristen openge-steld is, n.l. van 15 Mei tot 15 Nov. — om diverse re-deren, die verblijf gevaarlijk maken, is het park de rest van het jaar, juist den warmen zo-mertijd, gesloten — is de wintertijd, juist de aangewe-zen maanden om te toeren. De natuur en alles werkt me-de om dan een tocht door het park ideaal te maken. Een ieder zal in het park iets van zijn gading vinden. De dierenliefheb-ber kan er de wilde dieren, betrekkelijk tam, omdat ze door zijn aardschen vij-and, den mensch,

daár beschermd worden in hun doen en laten, ongestoord waarnemen. De botanist vindt in het park oerwouden, bloemen en grassoorten, die daar, evenals de fauna, nog groeien en bloeien gelijk onheugelijke tijden terug. De archaeoloog vindt hier op tal van rotswanden en in diepe grotten wandschilderingen in nog ongeschonden toestand,

die uit den tijd der „Bosmannen” da-teeren. En te mid-den van al deze natuurschatten en dit natuurschoon leven de weinige Kaffers, die het park bevolken, nog onder hun eigen wetten — de wet-ten van hun stam — onbedorven door het contact met de civilisatie. On-geveer 130.000 stuks groot wild bevolken het Kruger Park. Nu moet ge niet denken, dat dit aantal evenre-dig over het park verdeeld is. Verre van dat! Verschil-lende oorzaken werken hiertoe me-de. De Olifantsri-vier — van West

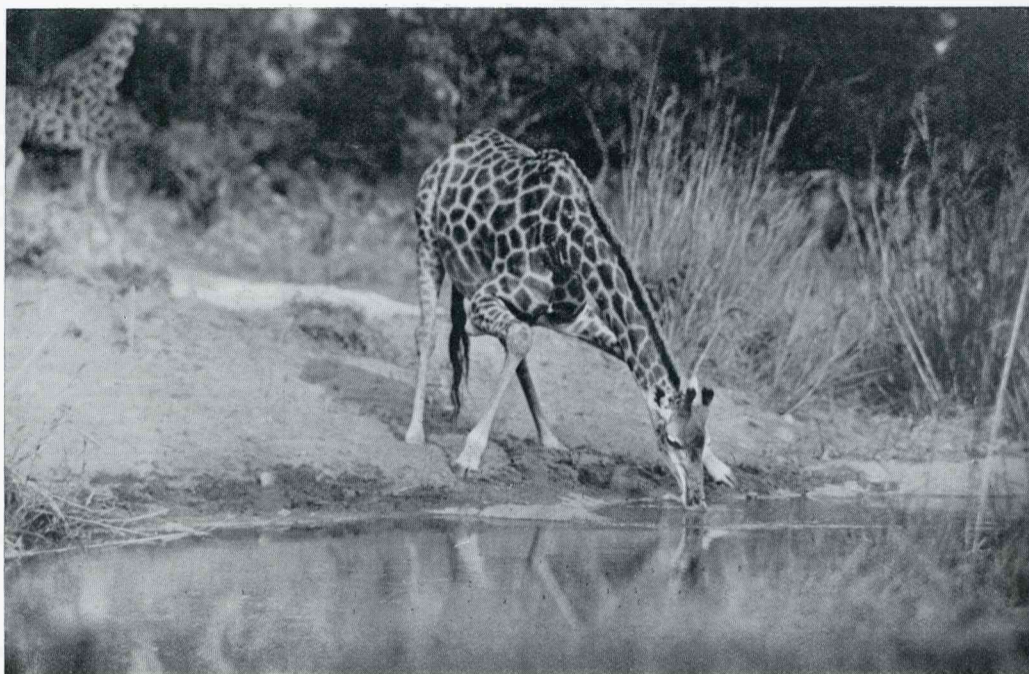

Foto Willis

GIRAFFE IN HET NATIONALE KRUGER PARK

Foto Willis

IMPALA'S (OF PALA'S) IN HET NATIONALE KRUGER PARK

naar Oost stroomend — verdeelt het park in twee bijna gelijke helften, een Noordelijke en een Zuidelijke. De Noordelijke helft — de Shingwesi Reserve — bestaat uit klei-grond en mopani-struiken en bosschen bedekken daar hoofdzakelijk den bodem. Groote, in den zomer absoluut waterlooze, vlakten vindt men in dit gedeelte van het reservaat. In den winter ziet men slechts hier en daar enkele drabbige poelen. De bodem van het Zuidelijk deel — de Sabi reserve — bestaat hoofdzakelijk uit granietzand, dat gemakkelijk water doorlaat. Verschillende Acaciasoorten maken er vrijwel den eenigen plantengroei uit. Het gol-

vende terrein, dicht met acacia's begroeid, biedt een heerlijke schuilplaats voor dieren en is bovendien, waardoor het nog meer dè aangewezen plek voor wild wordt, doorsneden door tal van kleine stroompjes. ☼ Nu zal het duidelijk zijn waarom de Sali veel dichter bevolkt is, hoewel er in de Shinwedsi enkele diersoorten, zooals de olifant en de eland, aangetroffen worden, die men niet of hoogst sporadisch in de Sabi vindt. ☼ In cijfers uitgedrukt kunnen we zeggen, dat er van de 130.000 stuks ongeveer 100.000 in de Sabi en 30.000 in de Shingewedsi reserve leven; of anders gezegd: in de Sabi komen 34 stuks groot wild en in de Shingewedsi 6 stuks op één vierkante mijl voor. ☼ De vleeschetende dieren worden overal in het park aangetroffen, daar ze zich met plantetende dieren voeden. Zij hebben over het algemeen geen speciale voorkeur, doch voeden zich hoofdzakelijk met die diersoort, welke het meest voorkomt. Hier hebben wij dus een prachtig voorbeeld, hoe de natuur zelve alles in evenwicht houdt. Zoo voeden de leeuwen in het Kruger Park zich hoofdzakelijk met wildebeesten en waterbokken, die er in enorm groote hoeveelheden voorkomen. ☼ Heel anders is het gesteld met de planteneters. Ieder plantenetend dier heeft een bepaalde voorkeur voor een zekere soort plant of gras, en wordt dáár het meest aangetroffen, waar die planten- of grassoort welig tiert. Ziehier de eenvoudige verklaring, waarom een zekere diersoort in de eene streek algemeen en in een andere streek uiterst zelden of totaal niet wordt aangetroffen. ☼ Na de ligging en de gesteldheid van het park, het aantal der dieren en hunne verspreiding behandeld te hebben kunnen we overgaan tot de soorten der dieren, die er aangetroffen worden. We zullen beginnen met de planteters. ☼ Twee groote kudden olifanten houden zich langs de Letabalen de Tendi-rivier op, Zuidwaarts tot de Olifantsrivier en Noordwaarts tot den Limpopo trekkend. Tegen zons- ondergang kan men ze meestal bij één der rivieren aantreffen als de dames en heeren een bad nemen, zich met hun lange slurven bespuitend. Ze laten den reiziger, zoo hij niet al te dichtbij komt, ongemoeid. Hun gezicht is uiterst slecht, ze kunnen voorwerpen op maar een paar meter afstand onder-

scheiden, doch hun reuk is uiterst fijn. Als dan ook een mannetjes olifant — die zijn de kwaadste en bemerken een mensch het eerst, daar ze altijd de rol van wachter vervullen — aanvalt, kan men het veege lijf slechts redden door in een cirkel te loopen. De vervolger zal in zijn woede, daar hij u niet kan zien, doch alleen ruikt, rechtdoor stormen, alles wat in zijn weg komt onder zijn gewicht verpletterend. In een boom klimmen helpt den vervolger weinig, daar, zoo de olifant hem daar gewaar wordt, hij met zijn slurf in een ommezien den boom velt en het slachtoffer vermorzelt. ☼ Het aantal olifanten blijft vrij konstant — weinig vooruitgang is te bemerken, daar ze uiterst langzaam voortteelen. Eens in ongeveer tien jaar brengt een wijfje één jong ter wereld. ☼ De zwarte en witte rhinocerosen komen nog maar zeer weinig voor en houden zich hoofdzakelijk in de Olifantsrivier en de rivieren ten Noorden daarvan op. De rhinoceros kent geen natuurlijke vijand. Zijn vijand is de mensch geweest, die de groote troepen, die vroeger Afrika bevolkten, uitgeroeid heeft. Daar zij zich, evenals de olifant, uiterst langzaam voortplanten, zijn ze, ondanks de protectie die zij thans genieten, deze moorddadige uitroeiing nog niet te boven gekomen. ☼ De giraffen met hun langen hals zal men op een tocht stellig tegenkomen, daar zij vrijwel in het geheele park voorkomen. Zij zijn ongevaarlijk en zullen met hun groote gazellen-oogen vol belangstelling op u neerzien. ☼ Na wildebeest en waterbok zijn de zebra's wel de meest voorkomende dierensoort in het park. Zij zijn heel tam en geven door hun gestreepte huid en de groote troepen, waarin ze te samen zijn, een ongeken- de charme aan hun omgeving. — De eland komt uitsluitend in het Noord-Oosten van het park voor. Hun aantal is niet groot. Daar ze buitengewoon schuw zijn, zal de reiziger hen doorgaans nooit te zien krijgen. Tusschen de Sabi- en de Krokodilrivier huist de buffel. In 1902 dacht men, dat deze dierensoort zou uitsterven, doch dank zij de bescherming

Foto Lang

EEN WITTE RHINOCEROS CHARGEERT DEN FOTOGRAAF

wordt de buffel in het centrale gedeelte van het park weer vrij veel aangetroffen. Het allerbeste is op een vrij grooten afstand te blijven, daar zij spoedig geïrriteerd zijn en vóór men het weet zal de wachter toestormen en in een wedloop overwin-

Foto Willis

ZEBRA'S, WILDEBEESTEN EN (IN HET MIDDEN) KRINGGATWATERBOK

wordt de buffel in het centrale gedeelte van het park weer vrij veel aangetroffen. Het allerbeste is op een vrij grooten afstand te blijven, daar zij spoedig geïrriteerd zijn en vóór men het weet zal de wachter toestormen en in een wedloop overwin-

naar zijn, daar de buffel ondanks zijn logge voorkomen snel kan loopen. In den paartijd zijn ze gevaarlijker dan welk dier ook, reden waarom dan ook het park een gedeelte van het jaar, zooals boven gezegd, gesloten is. ☒ Oude, van den troep uitgestooten mannetjes, zijn nimmer te vertrouwen en worden, zoo ze niet aan leeuwen ten prooi vallen, door de opzichters doodgeschoten. ☒ En nu de „bokken”, zooals we hier in Afrika zeggen. Reeds is opgemerkt, dat wildebeest en waterbok de meest voorkomende diersoorten zijn. Doch de andere soorten antilopen — de koedoe, de bastardgemsbok, de sabelantilope, de blauw-wildebeest, de tsessebe, de impala, de rietbok, de boschbok, de klipspringer, de duiker, de steenbok — staan niet veel in aantal ten achter. Al deze soorten vindt men, meestal in groote kudden, bij elkaar. Zij zijn hier uiterst tam en heele troepen huppelen dikwijls een eind langs uw auto mede. ☒ De verschillende soorten hebben prachtige geweien en leveren heerlijk vleesch, dat vooral in gedroogden vorm onder den naam van „biltong” een lekkernij voor de Afrikaners is. Ook buiten het park komen ze veelvuldig voor en vooral om hun vleesch wordt er veel jacht op hen gemaakt. Alleen de oribi komt nog heel weinig voor en wordt slechts in het park bij één plek, den Pretoriuskop, in kleine troepen aangetroffen. ☒ Van de insecteneters noemen we slechts de nuttige en veel voorkomende miereneters. Zij doen, daar er hier ontzettend veel mieren zijn, die groote verwoestingen aanrichten, een buitengewoon goed werk. Ook de knaagdiere, zooals de eekhoorn (2 soorten), het stekelvarken, de rietrat, de haas (diverse soorten), zijn vertegenwoordigd. ☒ En nu wij de meeste planteters zoo kortlings genoemd hebben, gaan wij tot de vleeschetende dieren over. Alvorens enkele afzonderlijk te bespreken enkele algemeene opmerkingen. In tegenstelling met de plantenetende dieren, die slechts of meerendeels in bepaalde streken voorkomen, komen de vleeschetende door het geheele park voor, om de eenvoudige reden, dat er overal wild is en zij nemen wat hun voor den voet komt. Zij zijn niet zooals de planteneters erg kieskeurig, doch wel gemakzuchtig, en dooden de meest voorkomende soort, op die wijze Moeder Natuur helpend het evenwicht te bewaren. Vleeschetende dieren zijn evenredig over land, water en lucht verspreid. Hun voedsel bestaat van nature uit plantenetende, en het is duidelijk, dat de ziekelijke, de minst

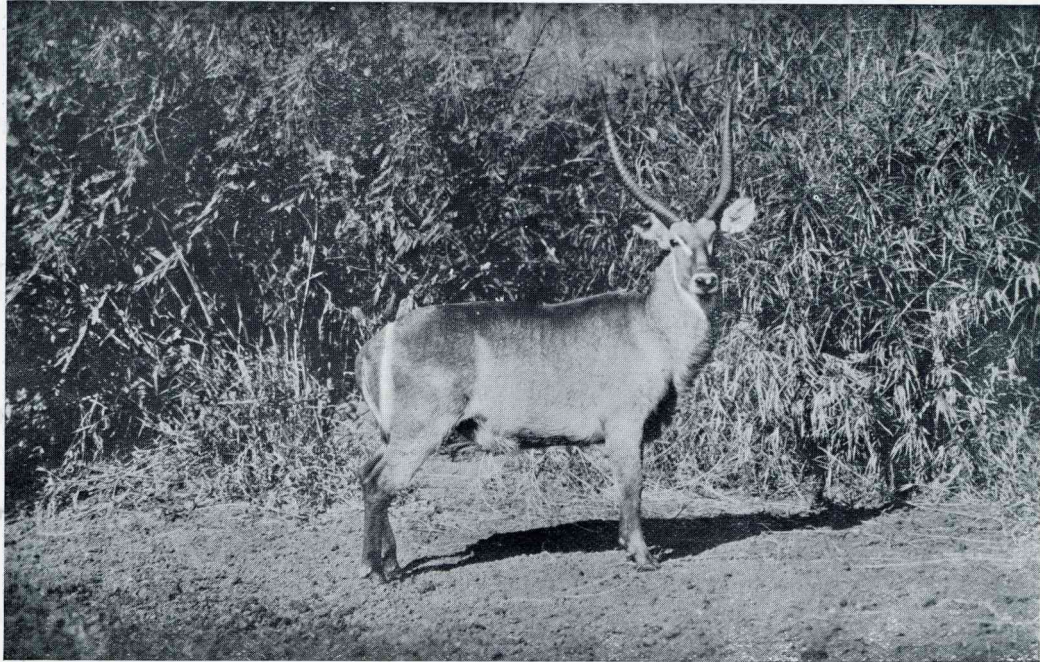

Foto Willis

EEN KRINGGATWATERBOK IN HET NATIONALE KRUGER PARK

bedachtzame en minst intelligente zoowel als de minder actieve en oudere individuen onder deze het eerst als slachtoffer vallen. Hier zien wij weer de wonderbaarlijke natuurwet, die alles in evenwicht tracht te houden en overmatige toeneming remt door de ongeschikte en oudere als prooi hunner mededieren te doen vallen en op deze wijze het geslacht der plantenetende dieren gezond en krachtig houdt.

Precies hetzelfde vindt onder de vleeschetende dieren plaats. Ook daar zullen zij, die om de een of andere reden hun vlugge en altijd op haar hoede zijnde prooi niet kunnen bemachtigen ten ondergaan in den strijd om het bestaan. (Slot volgt)

In Herfstkleuren

(Slot van bladz. 519)

DE eekhoorn-tjes storen zich weinig aan dit waarschuwend rumoer van den meerkol. Speelsch glijden ze dicht bij ons over

de bredere boschwegen, klimmen een eind omhoog tegen een boomstam en zwaaien zich weer naar beneden op den beganen grond. Veel minder schuw dan in de Veluwsche bosschen zijn ze hier onder Vilsteren. Het is hier ook rustiger langs de wegen, afgesloten als deze nog zijn door een paar van die ouderwetsche verkeersobstakels, tolleren, maar die we hier wel zouden willen houden om ons natuurpark te vrijwaren voor een al te levendig toeristenbezoek. ☒ En het wemelt er van wilde konijnen! Onder een braamstruik uit, waar we

juist wat willen oogsten voor de provisiekast, springen ze weg over je schoenen; het witte spiegeltje van het opgewipte staartje teekent hun vaart over het ruige heideveld en tusschen de eerste boomcruisen van een groep dichtgeplante dennen. Dan opeens de korte rateling van een mitrailleur; op geen meter voor ons uit daveren een paar patrijzen het luchtruim

BERKEN IN DEN HERFST AAN DEN RAND VAN EEN BOSCHVIJVERTJE

in. Dat bezorgt wel even een kleinen schrik, maar iets verderop in een eikentop geeft een specht al het goede voorbeeld door in een schaterlach uit te barsten. ☒ Zóó is de sfeer, waarin de herfst zijn kleurig afscheidsfeest viert. We betrommelen den barometer om te zien, hoe het weer zich zal houden op den eerstvolgenden vrijen dag. En als de regenbuien nog maar wat weg willen blijven, dan zijn we op het pad, om dit bonte feest vol leven mede te maken, tot de laatste vreugdevuren in de bosschen gedoofd zijn en de boomen in doodsche verstijving te wachten beginnen.